

Právo slovanské.

Balzer Oswald, Skartabelat w ustroju szlactwa polskiego. Kraków, 1911. (Akad. Umiej.) Stran 361.

V ČČM. r. 1911 (str. 476—478) referovali jsme o stati Balzerově „Niższe warstwy rycerstwa polskiego w Statutach Kazimierza W.“ (srov. též referát Kaprasův v tomto časopise, r. X., str. 447). Stať uvedená tvoří první kapitolu díla, s níž tuto chceme seznámiti české čtenářstvo. Je věnováno zajímavému institutu polskému, t. zv. skartabellatu, a sice v jeho novověké formě. Prvá kapitola zabývá se skartabellatem středověkým, který nemá s pozdějším skartabellatem skoro nic společného než jméno. Kdežto skartabellové XIV. stol. čili vladykové (włodyki) byli zvláštní společenskou třídou stojící níže než stará šlechta, rozumějí se v novém věku pod názvem scartabelli nově povýšení šlechtici, kteří sice netvoří zvláštního politického stavu, a náležejí tedy ke šlechtě, avšak v právech svých časem rozličnou měrou jsou obmezováni. Povahu, vznik a vývoj této instituce a její společensko-politické pozadí obral si prof. Balzer v nadepsané knize za předmět svého studia.

Spisovatel vykládá nám na základě neobyčejné znalosti staré literatury polské i pramenů, že pozdější skartabellat není vývojovou formou skartabellatu středověkého, nýbrž plodem samostatným, nestojícím v žádném genetickém svazku s dřívější stejnojmennou institucí. Vznikl novým skartabellat vlivem a působením právnické literatury polské, hlavně neporozuměním slovu scartabellus, vyskytujícímu se ve Statutech Kazimíra Vel., na straně Przemysłského. Jako znenáhla se šířilo užívání starého umělého slova v novém smyslu, tak se pomalu také vyvíjela právní obmezení, spojená s novým šlechtictvím (skartabellatem). Ačkoli se obyčej nobilitování již ve stol. XV. dosti rozšířil, neobmezují se noví šlechtíci povýšenci v právech. Prvá obmezení objevují se teprve na rozhraní XV. a XVI. stol. a týkají se na počátku jen poměrů hierarchicko-církevních, jsouce zaváděna ostatně jen podle vzorů západních. Nová šlechta polská nepřipouští se k hodnostem kapitulním (s výjimkou kanonií doktorských). Nepřímo vyslovují tu zásadu již zákony z r. 1496 a 1505, výslovně ustaluje ji však teprve předpis z r. 1539. Časem rozšiřuje se ona zásada na jiné hodnosti církevní, na prelatury kolegiální již r. 1505, na jiné kanonie v kapitulách kolegiálních r. 1607. Ještě před tím, r. 1538/9, nabývá rodová šlechta jen práva přednosti při obsazování úřadů opatů a převorů v klášteřích, r. 1550 však na újmu šlechty nové práva výhradního. Předpisy tyto, jež byly vydávány původně jen pro vlastní Polsko, rozšířeny byly ve druhé polovici XVI. a na počátku XVII. stol. (1576, 1607) na ruské území při koruně i na země litevské. Udržely se beze změny až skoro do konce zániku Polského státu (zmírnění přijato teprve r. 1791 co do úřadů opatů a kanonií kolegiálních).

Nová šlechta byla dále obmezována co do nabývání některých úřadů světských. V této věci nešlo Polsko za vzory cizími, nýbrž svou vlastní cestou. Názor, že nová šlechta je nezpůsobila nabývati světských úřadů,

počal se objevovati teprve v poslední čtvrtině XVI. stol., nebyl však obecně uznáván. Teprve pakta konventa z r. 1669 odpírají výslovně nové šlechtě v prvých třech pokoleních přístup k světským úřadům a zahraničním legacím. Obmezení netýkají se však všech úřadů světských, nýbrž jen těch, jež se zakládaly na přímém jmenování krále nebo na presentaci sněmíků. Vyjímaly se úřady vojenské a dvorské, z nichž nová šlechta nebyla vylučována. Nevota z r. 1674, kdy pakta konventa rozšiřují obmezení na celou řadu jiných úřadů podřízenějších, přestala zase od r. 1697, kdy zaujato bylo dřívější stanovisko z r. 1669.

Jiné obmezení nové šlechty, totiž snaha odníti jí právo k pachtu a užívání statků a důchodů veřejných, dalo se uskutečnit jen na čas a jen částečně. Myšlenka taková obsažena byla v paktech konventech z r. 1674, ale brzo zase od ní upuštěno (od r. 1697), až pak znova r. 1764 vysloveno, že nová šlechta nemůže nabývatí na doživotí vojtovství a lesnictví na královských statcích.

Učiněn také pokus podrobiti novou šlechtu zvláštním břemenům a závazkům veřejnoprávním. Ale tato břemena nenabyla pevné, nezměnitelné formy. Na počátku, na základě bernových universálů z l. 1613—1629 a částečně i na základě pozdějších daňových usnesení sněmíkových běží tu o vyšší daň tížící jen prvé pokolení skartabellův, později však, v l. 1685 až 1690 jde o povinnost stavěti vlastním nákladem jistý počet ozbrojeného mužstva ve prospěch státu. S tímto různorodým obsahem souvisí též časová nestálost těchto závazků; již během XVII. stol. jsou tu přestávky, kde šlechta nová nepodléhá takovým břemenům. Od konce XVII. stol. (1690) padá konečně myšlenka zvláštních závazků šlechty nové, a nikdy potom už se neobnovuje.

Z výkladu autora je jasně vidno, že kruh obmezení skartabellatu je v různých dobách různý, a sice tak, že v jistých obdobích pozdějších nejde tak daleko jako před tím. Instrukce skartabellatu nevyvinula se jednotně, organicky. Syn osoby nově nobilitované přestával býti skartabellem co do úřadů duchovních, kdežto v příčině úřadů světských trval v tomto postavení, poněvadž obmezení vztahovalo se až na třetí pokolení. Rozmanitost panovala i v oboru poměrů výlučně světských. Syn novo-pečeného šlechtice neměl přístupu k některým úřadům světským, kdežto co do daňových nebo vojenských břemen nepočítal se (v jisté době) již za skartabella.

S důrazem vytýká spisovatel, že celá theorie o obmezeních nové šlechty v oboru poměrů světských vznikla z nedorozumění, zaviněného nejprve Przluským. Důsledkem toho pak celá instrukce plna byla zásadních odporů a nedůsledností a praktikovala se způsobem kolísavým. K původnímu nedorozumění přibyl později úmysl: odpor a nechuť staré šlechty vůči jednotlivcům z jiných společenských vrstev, kteří se vyšinuli mezi ni. Působily tu však i ohledy ryze praktické. Přival nových živlů působil staré šlechtě nebezpečnou konkurenci při nabývání různých prospěchů, ať už politických či hmotných, jaké se pojily k příslušenství ke stavu šlechtickému. Prostým důsledkem těchto názorů byla snaha šlechty,

aby právo udílení šlechtictví dostala výhradně do svých rukou, totiž aby je vykonával její orgán, valný sněm. Prvé usnesení sněmovní toho se týkající jest z r. 1578. Král mohl nobilitovati toliko na sněmě anebo ve vojenském táboře. Tohoto druhého, částečně ještě zachovalého samostatného práva nobilitace pozbyli králové konstitucí z r. 1601, podle níž král mohl povýšiti za šlechtice jen toho, kdo mu byl doporučen od senátu a posluš sněmovních a ve vojsku od hetmana. Jestliže přes to králové v jednotlivých případech o své újmě někoho nobilitovali, překročovali zákon a bylo to zakazováno na sněmích. R. 1676 šlo se ještě dále a usneseno, že za šlechtice mohou být povýšeni jen ti, kteří dříve králem nebo hetmany sněmíkům byli doporučeni a na nich jako kandidáti byli přijati, a konečně r. 1764 ustanoveno v paktech konventech, že nobilitace mohou býti udílány jen „attenta pluralitate doporučujících vojevodství“, t. j. jsou-li navrženy většinou sněmíků. Udílení šlechtictví záviselo tedy časem na dvou orgánech šlechtických: sněmíky měly právo iniciativy, a sněm šlechtictví udílel. Od té doby, co právo nobilitování přešlo do rukou šlechty (1601), počet nobilitací značně se zmenšil naproti době dřívější, kde nobilitoval král. Šlechta (stará) projevovala tím odpor proti vnikání nových živlů do jejích řad, přes to však neobmezovala práva nových povýšenců. To stalo se teprve ve druhé polovici XVII. stol. následkem hromadných nobilitací z r. 1659 a 1662, kdy šlechta polská byla nucena přiznati šlechtictví přednějším jednotlivcům vojska kozáckého. Novým šlechticům odeprána některá práva šlechty staré. Tak se nám vysvětluje, proč myšlenka obmezení šlechty nové při nabývání světských úřadů, ač byla šířena již od sklonku XVI. stol., ujala se a zákonem byla formulována teprve r. 1669. Kozácké události dobudovaly instituci polského skartabellatu. Poněvadž však nová instituce byla v odporu se zásadou šlechtické rovnosti, nevyvinula se úplně a žila jen životem polovičním.

Zajímavo by bylo srovnati poměry české s polskými. Jak známo, v zemích českých nevyvinul se sice institut podobný skartabellatu, ale nerovnost mezi starými a novými rody šlechtickými, a sice v obou kategoriích šlechty, panstva i rytířstva, měla aspoň v praxi za následek také nerovnost při nabývání úřadů. Členové nových rodů šlechtických neměli až do třetího pokolení „třítí se“ mezi rody staré, a aby se to nedálo co do úřadů, o to se již (stará) šlechta postarala tím, že měla vliv na jmenování úředníků. Nové názory počal uplatňovati teprve Ferdinand II. Vidíme to z reskriptu Ferdinanda III. ze 12. října 1638, kterým se vykládají pro Moravu pochybné věci v obnov. zříz. z. (declaratio dubiorum). Na žádost stavů, aby staré rody měly při obsazování úřadů přednost před jinými, panovník odpovídá, že úřady bude obsazovati, jak toho bude vyžadovati blaho vlasti a služba.

Také vůči cizincům přijatým za inkoly chovali se stavové čeští podobným způsobem. Běželo-li o nabytí úřadu, nestačovalo stavům českým, aby cizinec dosáhl inkolátu teprve krátce před ucházením se o úřad. Vždycky bylo potřebí, aby uchazeč již delší dobu byl „obyvatelem“. Z akt sněmu českého konaného r. 1534 na př. vidíme, že stavové přijali jakéhosi Kri-

štofa Jandorfera za obyvatele království Českého s podmínkou, aby „v úřadech žádných nebýval ani v radě královské, poněvadž se při těch, kdo se za obyvatele do tohoto království přijímají tak podle svobod tohoto království zachovávalo a zachovávatí má.“ Podobně na Moravě. (Kameníček, Zem. sněmy, III., 92.)

Studii o skartabellatu pokládáme za jednu z nejzdařilejších monografií Balzerových. K. K.

Новаковић Стојан, Законски споменици српских држава средњег века. У Београду 1912. (Српска Краљ. Академија.) Стран XLII а 909.

Za neobyčejně těžkých podmínek vyvíjí se vědecká literatura srbská. Srbové, žijíce rozděleně v tolika státech, disponují jen v jediné zemi, v království Srbském, většími prostředky nezbytnými k rozvoji vědy. Od r. 1886 mají svou Král. Srbskou Akademii (povstalou ze staršího Učeného Družstva) a od nedávna i svou universitu, v níž proměněna byla dřívější veliká škola. Obě tyto vědecké instituce vykazují utěšenou činnost. Akademie Srbská vyšínula se svými publikacemi dokonce mezi nejčilejší slovanské akademie; nepřehledná jest již řada děl od ní vydaných. Jediný vědecký obor pěstuje se však u Srbů poměrně velmi málo. Jest to právní historie. A přece zachovaly se ze staré doby právní památky tak důležité, že mohou Srbové býti na ně hrdi. Je zjevem zajisté neobyčejně nápadným, že Srbové v království Srbském nemají po smrti záhy zesnulého prof. Dragiše Mijuškoviće ani jednoho právního historika z povolání. Naproti tomu nelze ovšem říci, že by pole právních dějin leželo u nich ladem. První koryfej vědecké jejich literatury Stojan Novaković, pravý polyhistor, vykonal v oboru právních dějin srbských tolik, kolik by nevykonal ani mnohý opravdu pilný právní historik. Nové dílo jeho náleží zase mezi důležité a znamenité jeho edice pramenů. Po Dušanově zákonníku (1898) a Syntagmatu Matěje Vlastara (1907) je to třetí část velikého jeho edičního podniku.

V předmluvě ke své Geschichte der Serben (I. sv., Gotha 1911, str. IX) stěžoval si Konstantin Jireček, že není žádného Kodexu diplomatického k dějinám Srbů, žádných Regest, žádných Fontes rerum serbicarum. Nuže, rok po vydání knihy Jirečkovy objevila se taková Regesta v díle Stojana Novakoviće Законски споменици. S genesí díla vydavatel seznamuje nás v předmluvě. Hlavní plán a rozvrh pochází prý již z r. 1885, tedy z doby, kde dlouho ještě nevyšel první díl Novakovićovy pramenné trilogie, Dušanův Zákonník. Původní myšlenka byla však zajisté ještě příliš nejasná. Neboť ještě r. 1898 v jedné z úvodních statí k vydání Dušanova Zákonníka (str. XXXVIII) vydavatel vykládá nám, jak si představuje, že by měla býti vydána sbírka zákonného materiálu pro dějiny srbského práva. Seskupení uvedeného tam materiálu jest poněkud jiné, než jak se s ním setkáváme nyní. Materiál umístěný tenkrát v oddělených skupinách sebrán byl nyní s hlediska poněkud jiného a uveřejněn jakožto celek (jediná skupina). Bez námítky neobstála by ani tehdejší prvá skupina pramenů „zákony svatých otců“, do níž by měly náležeti jen kanony

církevních otců, podle autora však se tu rozumějí rozličné byzantské civilní a církevní zákony, tedy patině nejen Kormčí kniha, nýbrž i Syntagma Matěje Vlastara.

Zkrátka, plán, podle něhož vydány byly Законски споменици, ve vydavateli teprve časem pomalu zrál. Jasněji vystupuje vydavatelova myšlenka teprve r. 1907 v předmluvě k vydání Vlastarova Syntagmatu. „Třetí díl této sbírky zákonů (Dušanovy doby),“ čte se tam, „tvořiti by měly výsady, zákony nebo rozličné zákonné předpisy v monastýrských nařízeních rozličného druhu, v městských neb osobních privilegiích, v obchodních smlouvách nebo výsadách daných Dubrovníku nebo jiným městům.“ Již tehdy oznamoval St. Novaković, že k sebrání tohoto „zákonného“ materiálu přikročil, a prozrazoval zároveň, jak bude třetí díl jeho trilogie vypadat. Rozhodl se, že texty právních památek rozdělí uměle na články po způsobu paragrafů, jinak ale že nebude nic měniti; pouze úvodní a závěrečné věty užitého materiálu měly být vynechány.

S hotovou prací předstupuje vydavatel nyní na veřejnost. Jsou to jakási regesta listin pro srbské právní dějiny. Z textu vydavatelem upraveného přesvědčujeme se, že bylo v celku skutečně dbáno hlavní zásady, projevené již v úvodě k Vlastarovu Syntagmatu. Při některých památkách, a sice při městských statutech nebylo však možno držeti se vytčené zásady. Vydavatel byl nucen — aby kniha příliš nenarostla — uveřejniti ukázkou jen některé články. Také při listinách monastýrských vidíme, že vydavatel vynechal více než úvodní a závěrečné věty. Tak při vypočítávání monastýrského majetku vynecháno jest velmi mnoho. Neuvádíme to snad na újmu edice, nýbrž chceme tím ukázati, že vydavatel původní své zásady všude se držeti nemohl, po případě byl nucen řídit se při díle svém hlavně ohledy právněhistorickými (nikoli topografickými, jazykovými a j.).

V předmluvě vydavatel vykládá, které právní památky do svého díla pojal, a z jakého se to stalo důvodu. Pramenem starého práva srbského nebyly jen normy vydávané státní mocí, zákony ve vlastním slova smyslu, nýbrž i rozličná pravidla autonomní. Právě tak jako jinde v Evropě, požívala i v Sibsku celá území, eximovaná z pravidelné organizace státní, zvláštní autonomie. Týká se to hlavně území klášterských a městských osad, vedle nichž požívali privilegovaného postavení i příslušníci cizích obcí, vedoucí v Srbsku na základě mezinárodních smluv obchod, a také cizí kolonisté (horníci). Právní život uvedených autonomních skupin a také privilegia cizinců, hledajících živobytí v Srbsku, nemohly zůstatí nepovšimnuty. Tím se stalo, že pojem „zákonů“ se u vydavatele značně rozšířil, a pod titulem zákonných památek se uveřejňují i takové listiny, které by jinak do díla nepatřily. Kdo by s vydavatelem v této otázce nesouhlasil, mohl by mu činiti výtku jen methodologickou a křivdil by mu, kdyby podceňoval veliké jeho zásluhy o uveřejnění materiálu tak rozptýleného.

V knize uveřejňují se právní památky srbských států středního věku. Jest otázka, náležejí-li mezi tyto památky také prameny dubrovnícké. Vydavatel se rozhodl vyloučiti autonomní normy dubrovnícké, „poněvadž Dubrovník nebyl nikdy pod přímou mocí srbských panovníků“. Jiný

vydavatel byl by snad pochybnou otázku rozřešil jinak. Nepadáť tu na váhu jediná okolnost, byl-li Dubrovník pod přímou mocí srbských panovníků, nýbrž i to, že kultura dubrovnická je částečně srbská (částečně italská). Někteří spisovatelé, jednajíce o dějinách Srbů, zahrnují do nich přímo Dubrovník. Tak to učinil na př. Majkov. Podobně má se věc s Bosnou, územím prostředkujícím spojení mezi katolickými Chorvaty a pravoslavnými Srby. Také o Bosně pojednávají někteří historikové v rámci dějin srbských (na př. týž Majkov a Milenko Vukičević).

Pokud běží o Dubrovnický statut, nemá rozhodnutí vydavatelovo praktického důsledku. Bylať památka ta před nemnoha léty vydána Jihoslov. Akademií péčí V. Bogišiće a prof. K. Jirečka, a sice způsobem tak dokonalým, že neznáme lepší edice pramenů. Vydavatel byl by také ani nemohl do sbírky své pojmouti než malý výňatek z Dubrovnického statutu.

Mýlil by se však, kdo by myslil, že právní památky týkající se Dubrovčanů vůbec jsou z edice Novakovičovy vyloučeny. Tam, kde běží o oboustranný poměr mezi Dubrovčany a sousedními srbskými plemy (o rozhodování vzájemných sporů), vydavatel učinil výjimku. Tak uveřejnil ve svém díle příslušná místa Dubrovnického statutu, která se týkají mezinárodního soudu zv. stanak mezi občany dubrovnickými a příslušníky okolních srbských zemí.

Sotva lze schvalovati stanovisko, jež zaujal vydavatel v příčině Bosny a Záchlumí. Prameny týkající se těchto zemí zahrnuje do svého díla jen částečně. Stanovisko své vydavatel snaží se odůvodniti tím, že „za srbské státy středního věku pokládal státy srbské národnosti, které buď byly samostatné anebo ve svazku s královstvím Srbským nebo s jiným nějakým samostatným (patrně srbským) státem... Jakmile nějaký srbský stát vypadl z tohoto svazku (jako se to stalo se Záchlumím a Bosnou) a vstoupil ve svazek, na příklad, s Uherskem nebo s Benátkami, ani já jsem je už nepokládal“, praví vydavatel, „za srbský stát a činnost jejich jsem nechal stranou“. Z tohoto důvodu vydavatel vypustil na př. smlouvu záchlumského župana Radoslava s Dubrovčany ze 22. května 1254, poněvadž prý se Radoslav v téže smlouvě sám nazývá a uznává přísežně zavázaným Uhrám. Máme za to, že přísežný závazek Radoslavův nic nezměnil na povaze práva platného tehdy v Záchlumí, a mohl-li vydavatel uveřejniti ve svém díle dvě smlouvy Radoslavova otce velikého knížete Ondřeje, uzavřené s Dubrovčany r. 1237 a 1240, nebylo podstatné příčiny vynechati smlouvu Radoslavovu.

Podobně má se věc s prameny bosenskými. Tak uveřejnil vydavatel v díle svém starší právní památky, vydané bosenskými bány, ale pro dobu pozdější zachoval se jinak, něco uveřejniv, něco vynechav.

V předmluvě dotýká se vydavatel také otázky, jak upravoval text uveřejněných právních památek. Nedovolil si žádné větší změny; jen interpunkcí, zjednodušením pravopisu a rozdělením textu na články a odstavce snažil se učiniti staré právní památky srozumitelnějšími. Vydavatel nepřestal jen na textech jinde již uveřejněných, nýbrž použil i materiálu

dosud nepublikovaného. Pouze tento neuveřejněný dosud materiál vydal v dnešním srbském jazyku, kdežto při pramenech dříve již vydaných držel se jazyka originálu. Veliká většina památek psána je srbsky; některé texty jsou latinské a italské, některé pak řecké. U každého textu je naznačeno, odkud je vzat. Čísel dosud retišťených anebo uveřejněných nikoli podle originálu, nýbrž podle fotografie nebo podle nějakého staršího opisu jest 72. Mezi tímto dosud nepublikovaným materiálem mají zvláště veliký význam listiny týkající se srbského Chilendarského kláštera, jež připravuje k tisku Lj. Kovačević (pro XLIV. svazek Spomeniku Srb. Akad.).

V prvním oddílu uveřejněny jsou prameny týkající se měst, a sice Kotoru, Budvy, Baru, Ulcině, Drivastu, Skradinu, Bělehradu, Nového Brda, Srebrnice (privileje Dubrovčanů), Janiny a Monemvasie, Šibeniku, Splitu, Kroje (v Albanii) a Arty (v Epiru).

Oddíl druhý týká se župní, plemenné a oblastné autonomie. Začíná se územím Dukadjin v nynější severní Albanii; následuje župa Grbalj, pak Krajina u Ulcině, Paštrovići, Krajina u Neretvy; Zetskou smlouvou s Benátkami ze 6. září 1455 končí se tento oddíl.

Ve zvláštním oddílu sebrány jsou články Dubrovnického statutu o stanku (viz shora).

Veliký jest oddíl, v němž jsou uveřejněny smlouvy a nařízení srbských panovníků o obchodních a jiných záležitostech s obcí Dubrovnickou. Dubrovničtí dostávají obchodní výsady a zaručuje se jim mír od sousedních panovníků srbských, bosenských, záchlumských a zetských.

Oddíl následující obsahuje smlouvy a nařízení srbských panovníků týkající se Benátské republiky.

Zvláštní oddíl tvoří výsady dané r. 1302 bánem bosenským Mladenem obchodníkům splitským, rovněž tak mír uzavřený bánem bosenským Pavlem s městem Skradinem.

Do jiné skupiny zařadil vydavatel donační listiny (baštinske povelje) o soukromém majetku, jichž je dosti veliký počet.

Také typiky (monastýrská pravidla) pojaty jsou do Novakovičovy sbírky.

Následují předpisy pro duchovenstvo vydané u přítomnosti papežských delegátů a se schválením krále Vlкана pro Dalmacii a Zetu.

Nejobširnější jest oddíl poslední, týkající se klášterů a chrámů, a sice nejen pravoslavných, nýbrž i katolických. Běží o kláštery nalézající se jak na srbském území, tak i v cizině, na př. v Italii, Jerusalemě, Rumunsku. Velmi mnoho místa připadlo klášterům Svatohorským (na poloostrově Athosském), zvláště Chilandaru. Všech klášterů, k nimž se prameny ve sbírce uveřejněné vztahují, je přes šedesát.

O tomto posledním oddílu praví vydavatel v předmluvě, že listiny dané klášterům jsou v podstatě donačními listinami. Přes to však byly jim z příslušného oddílu vyloučeny, poněvadž i počtem i povahou svou tvoří zvláštní kategorii. Jsouť skoro vždycky spojeny s většími zákonnými výsadami, při větších pak klášterích, kde se jimi zakládají veliká klášterní panství, jsou ony listiny spíše místními zákonníky než donacemi.

Regesty svými dobyt si Stojan Novaković velikou zásluhu nejen o literaturu srbskou, nýbrž slovanskou vůbec. Prameny v díle jeho sebrané jsou rozptýleny v četných, ne každému přístupných edicích, a některé nebyly dosud vůbec uveřejněny. Teprve nyní učiněn byl jakýsi generální přehled veškerého pramenného materiálu pro srbské dějiny, přehled, který poslouží výborně i nemnohým specialistům, obeznámeným s příslušnými edicemi. Pro právní historiky srbské a slovanské vůbec bude pak dílo Novakovićovo nezbytnou pomůckou, nejen informující o rozsahu pramenné látky pro srbské právo, nýbrž podávající i text podstatných částí samých památek.

Velmi pečlivý a podrobný je jmenný i předmětný rejstřík (přes 100 stran) připojený ke sbírce. U všech terminův uvedena je příslušná stránka knihy, kde se ono slovo vyskytuje. I pro tento rejstřík zasluhuje dílo největšího uznání.

Dr. Karel Kadlec.

Croon Gustav, Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien. Codex diplomaticus Silesiae t. XXVII. Vratislav 1912. Stran XII a 388.

Kdežto ústavě centrální ve Slezsku věnována byla již nejednou pozornost, a dílem Rachfahlovým (*Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem Dreißigjährigen Kriege 1894*) dostalo se nám moderního vylíčení jejího vzniku a vývoje, není pro ústavy jednotlivých knížetství slezských podobných prací. Jen tu a tam při historii knížetství věnována větší nebo menší pozornost i ústavě, anebo některá z otázek ústavních našla svého spisovatele. Práce Croonova jest proto tím vítanější, že podává v hrubých rysech vznik celé ústavy knížetství Svidnicko-Javorského. První část její obsahuje historické vylíčení této ústavy, v druhé otištěny jsou hlavní prameny.

V úvodě poukazuje Croon správně k tomu, že knížata slezská jako původně suverenní knížata měla od počátku všechna ta práva, která zeměpánové v Německu teprve průběhem doby získali. Podkladem jejich práv byla držba určitého knížetství, která sice původně podléhala různým změnám, později však se teritoriálně konsolidovala. Knížata byla absolutistická, jen dle své vůle užívala rady předáků (barones) na kolloquiích a v radě. Když však znenáhla i německé rytířstvo a měšťanstvo začalo se politicky uplatňovati, byl položen základ k vytvoření ústavy stavovské. Práva povolovati berně a spojovati se ve spolky tvořila základ nového vývoje, který ovšem v různých knížetstvích různě rychle probíhal.

Stavovská ústava svidnicko-javorská spočívala na úmluvách, které se stavy uzavřela královna Anna 1353, Karel IV. 1356 a 1369 a král Václav IV. 1369. Na základě těchto privilegií budovali stavové v pozdějších dobách dále, tak že vytvořili si úplnou stavovskou ústavu. Dvě otázky to byly v dobách XV. a XVI. století, které mimo to stavy zaměstnávaly. Především otázka příslušnosti k centrální organizaci slezské a s ní související snahy přiřčení knížetství Svidnicko-javorské přímo k Čechám, a potom řada sporů mezi stavem městským a stavy vyššími, které vzdor různým úmluvám a rozhodnutím vždy znovu a znovu propukaly.

Základní otázkou organizace stavovské byla příslušnost ke stavům. K stavu šlechtickému počítali se ve Svidnicko-Javorsku všichni ti, kdož drželi rytířské léno, třebaš rytíři nebyli, později pak ti, kdož drželi statky, s jichž držbou bylo právo inkolátu spojeno. V té době však stavové kladli pro nabytí takového statku pravidelně podmínkou důkaz o šlechtictví nabyvatelově. K stavu duchovnímu počítali se tři druhy duchovních držitelů statků rytířských, opaté klášterů, kontuři a kapitula vratislavská. Duchovní na sněmu tvořili s rytíři společnou kurii. Proti této kurii byla města bezprostřední, později královská řečená. R. 1546 došlo k úmluvě, že města jen jako držitelé statků svobodných mají právo sněmovní. Za to města konala vedle sněmu i své zvláštní dny městské (Städtetage).

Zástupcem knížete v knížetství byl zemský hejtman, jehož postavení odpovídalo celkem všeobecnému jiných hejtmanů. Před rokem 1625 byl mu k ruce přidán kancléř úřadu hejtmanského, školený jurista. Druhým úředníkem byl kancléř knížecí, později zemský kancléř, kterýžto úřad řadu desetiletí byl zástavou zapsán.

V dalším líčí spisovatel zemský sněm a jednání na něm, úřady zemských starších, zemského písaře, zemského syndika a j. Poslední stať věnována stručnému vylíčení organizace soudní, finanční, vojenské a okresní. V exkursech připojených probrány jsou příčiny různých slezských stavovských spolků, poměr držby hradů k otázce příslušnosti k stavům zastupování, knížetství na knížecím sněmu a pečeti knížetství v době české.

V druhé části otištěny prameny. Celkem jest tam 147 čísel z let 1330—1809 chronologicky uspořádaných. Na konci umístěny rejstříky osobní a místní a věcný. Kniha Croonova jest velmi dobrým příspěvkem pro právní dějiny slezské, a bylo by si přáti podobného probrání stavovských ústav i jiných knížetství slezských.

J. Kapras.

R. Jecht, Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV. umfassend die Oberlausitzer Urkunden unter König Albrecht II. und Ladislaus Posthumus. I. sešit 1437—1442. Zhořelec 1911 a 1912. Stran 224.

Péčí hornolužické společnosti nauk ve Zhořelci byl vydán již koncem XVIII. století stručný přehled tehdy známých listin z let 965—1805 (Verzeichnis Oberlausitzischer Urkunden I.—II., 1799—1824). V polovici XIX. století přikročila společnost k vydávání celých listin hornolužických. Práci tu převzal Gustav Köhler, který roku 1851 vydal *Codex diplomaticus Lusatiae superioris, Sammlung der Urkunden für die Geschichte des Markgrafthums Oberlausitz, Erster Band*, obsahující dvě stě šedesát listin z let 965—1346. K němu bylo připojeno v druhém vydání (1856) sedmdesát devět listin týkajících se biskupství míšenského v Lužici z let 970 až 1345. Dílo nemělo rejstřík. Teprve po delší přestávce ujal se další práce Dr. R. Jecht. Roku 1896 začal vydávati druhý svazek listáře obsahující ve dvou dílech listiny válek husitských a soudobých pútek domácích v Lužici Horní z let 1419—1437, při čemž i obsahově látku velmi obmezil. Ve třetím díle, k němuž přikročil Jecht roku 1905, podal nejstarší radní účty zhořelecké z let 1337—1419. Práce Jechtova pokročila roku 1912 k prvnímu

sešitu čtvrtého dílu. Sešitem tím začínají hornolužické listiny z doby krále Albrechta II. a Ladislava Pohrobka. Vydané dosud listiny jsou z let 1437—1442. Základem také tohoto sešitu, jako obou druhých dílů; tvoří prameny Zhořelce se týkající, zvláště tamní knihy účetní. Ostatní tvoří jaksi doplněk. Jako jiné edice Jechtovy i tato vyznačuje se velikou znalostí poměrů lužických a přesností textu.

J. Kapras.

Kapras Jan, Právní dějiny zemí koruny České. Díl první: Právní prameny a vývoj právnictví. V Praze, 1913. Stran 150.

Literatura dějin českého práva je velmi chudá. Na první pohled zdálo by se sice, že vykonáno bylo poměrně dosti mnoho, ale reviduje-li se kriticky veškerá práce, není výsledek příliš veliký. Vysvětluje se to rozličnými okolnostmi. Se strany české pracovali o jednotlivých právně-historických otázkách až dosud mnohem více historikové než právníci, avšak nemajíce většinou dostatečné právní přípravy, buď nemohli ani pustiti se do studia některých právních otázek a institucí anebo podali práce, které nevyhovují plně požadavkům, jež klade právní historie. Také na straně německé vykonán byl v oboru českých právních dějin slušný kus práce. Badatele německé neinteresovaly však mnohé právněhistorické otázky, které interesují nás, a tak se stalo, že vědomosti naše o dějinách českého práva jsou ještě nedostatečné. Nehledíme-li ani k právu soukromému, kde od pouhých historiků vůbec nemůžeme čekati vážnějšího vědeckého pojednání o jednotlivých právních institutech, nemáme ani v oboru práva veřejného tolik prací, aby na jich základě mohl býti podán souměrný obraz dějin českého ústavního práva. Tak není na př. studií o dějinách českých úřadů, o dějinách jednotlivých soudů, o dějinách české komory atd. Ještě méně známe právní vývoj ve Slezsku a skoro nic v Lužicích.

Za takovýchto okolností bylo jistě velezáslužnou prací, když prof. Jar. Čelakovský podal nám prvý celkový přehled o dějinách pramenů a ústavy české (v *Ottově Slovníku Naučném* 1892, nový otisk r. 1900). Přehled tento, připravovaný pro soubor článků o Čechách, nemohl ovšem vztahovati se stejnou měrou i na Moravu a vůbec na vedlejší země koruny České. Přihlížeje k této okolnosti, prof. Kapras pojal úmysl pokusiti se znova o synthesi českých ústavních dějin, a sice se zřetelem ke všem zemím Českého státu. Také on podává v práci své přehled právních pramenů. Zabývá se jimi v prvém díle svého spisu.

Posudek o celé práci bude možno podati teprv, až vyjdou druhé dvě části, jež budou jednati o vývoji státního zřízení českého, a sice část druhá do bitvy na Bílé Hoře a část třetí odtud až do nové doby. Jisto jest, že prof. Kapras měl úkol svůj značně usnadněný tím, že mohl se opíratí o hotovou již soustavu i periodisaci podanou prof. Jar. Čelakovským a také o práce jiné, zejména Kalouskovo České státní právo i práce Riegrovy. Co přinesl do českých dějin ústavních nového, to seznáme teprve z dalších částí spisů. Zatím můžeme se zcela stručně vysloviti jen o dílu prvním, v němž podán je přehled právních pramenů a literatury.

Jak již dotčeno, autor drží se periodisace prof. Čelakovského, která

ovšem utvořena byla pro Čechy, ale platí i pro Moravu, kdežto na Slezsko se hodí již méně, a na Lužice, země záhy poněmčené a náležející ke koruně České jen kratší dobu, skoro nic. Milerádi však uznáváme, že jiného východiska tu nebylo, poněvadž přináležení obou Lužic k České koruně nic nezměnilo na právní povaze Českého státu i na vývoji českého ústavního práva.

Po stručném charakterisování právního vývoje a jednotlivých pramenů nejstarší doby spisovatel přechází k době druhé (od XIII. stol. do r. 1627, resp. 1628) a probírá postupně všechny právní prameny, uváděje na počátku každé kapitoly příslušnou literaturu. Podobný postup zachován je i při periodě třetí, kde ve zvláštních kapitolách věnována pozornost literatuře českého práva a jeho dějinám a pak studiu právnímu a přednáškám o českém právu.

Vzhledem k tomu, že nemáme dosud žádné bibliografie literatury o českých právních dějinách, a že práce Kaprasova tuto bibliografii skutečně podává, a sice velmi pečlivě, sluší pomůcku Kaprasovu jen vítati.

K celku se tedy ještě vrátíme.

K. K.

Právo německé.

Woldemar Lippert, Urkundenbuch der Stadt Lübben. I. Band: Die Lübbener Stadtbücher 1382—1526. (Urkundenbuch zur Geschichte des Markgraftums Niederlausitz II.) Drážďany 1911. Stran LIV a 254.

V Dolní Lužici mají ze starší doby regesta listin dějin země se dotýkajících vydaná péčí Worbsovou (*Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris, Verzeichnis und wesentlicher Inhalt der bis jetzt über die Niederlausitz aufgefundenen Urkunden, Lübben 1834 bez rejstříku*). Vyšlý první díl obsahuje regesta z let 873—1620. Koncem devatenáctého století začal vycházeti péčí stavů dolnolužických diplomatů Dolní Lužice. Není uspořádán chronologicky nebo dle obsahu, nýbrž jest uspořádán místně. První svazek vydaný roku 1897 péčí Theunerovou obsahoval listiny kláštera Novocelického a jeho majetku se týkající. Vydání toto obsahující 180 listin z let 1243—1532 a zlomky dvou urbářů z XV. století nemá bohužel zase žádný rejstřík. Po Theunerovi převzal další vydávání diplomatů dolnolužického Lippert. Setrval při původním rozdělení dle míst a vydal jako první svou část v druhém díle lubínské dvě nejstarší knihy městské z let 1382—1473 a 1473—1538, z nich druhou však pouze do roku 1526 s připojením několika mladších zápisů.

Vydání opatřeno jest obsírným úvodem. V něm nejprve podán jest přehled zachovaných knih městských v Dolní Lužici, zvláště v Kalavě, Žemru, Lukovu, Běskovu a Gubíně. Knihy ty nevykazují ze starší doby žádného zvláštního rozčlenění, nýbrž dělí se jako ve většině venkovských menších měst na všeobecnou knihu městskou a knihu účetní. Písařem býval nejčastěji učitel. Jazyk v starší době, do polovice XIV. století jest latinský, od té doby německý. Zápisy knihovní jako i u nás podávaly pouze důkaz, byly tedy rázu deklarativního a nikoliv konstitutivního.

V Lubíně samém zůstalo ze starší doby jen málo knih. Zachovány jsou zvláště městské knihy 1382—1473, 1473—1538, kniha missiv 1540 až